

ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนาม ในตลาดจีน

สมภูมิ แสงกุล¹

อาจารย์ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพทางการส่งออกข้าวและปัจจัยที่กำหนดศักยภาพในการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน โดยอาศัยข้อมูลสถิติฐานอนุกรมเวลา มาทำการวิเคราะห์ด้วยดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏและการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ ตามลำดับ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวโดยรวมไปยังตลาดจีนของประเทศไทยนั้นน้อยกว่าประเทศเวียดนามในช่วงระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงของข้าวไทย เป็นปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยในตลาดจีนช่วงที่ผ่านมามากที่สุด

คำสำคัญ : ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบ, การส่งออกข้าว, ไทย, เวียดนาม, ตลาดจีน

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

แขวงวชิระ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

หมายเลขติดต่อ : 098-691-5141 อีเมลล์ : somphoom.sa@ssru.ac.th

Comparative Advantage of Thailand and Vietnam in Rice Export in the Chinese Market

Sompoom Sawaengkun¹

Lecturer at Department of Business Economics, Faculty of Management Science,
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The purposes of this study were to study the comparative advantage and factors determining the rice export of Thailand and Vietnam in the Chinese market, using time series data. The Revealed Comparative Advantage (RCA) and Constant Market Share Analysis (CMS) were applied to analyze the data, respectively. The findings revealed that Vietnam had comparative advantage over Thailand in overall rice exports in the Chinese market in the last five years. In addition, Thailand's competitiveness factor was relatively low which was an important determinant of the rice export of Thailand in the Chinese market.

Keywords: comparative advantage, rice export, Thailand, Vietnam, Chinese market

¹ Corresponding Author: Lecturer at Department of Business Economics, Faculty of Management Science,
Suan Sunandha Rajabhat University.

Contact Number: +6698-691-5141 Email: somphoom.sa@ssru.ac.th

บทนำ

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักสำหรับคนไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน การปลูกข้าวกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเกษตรกรไทยจนกลายเป็นแหล่งกำเนิดของความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมที่งดงามสืบต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัย นอกจากนี้ การผลิตข้าวในแต่ละปียังมีปริมาณมากเพียงพอที่จะเหลือส่งออกจนทำให้ข้าวกลายเป็นสินค้าเกษตรส่งออกที่สำคัญและทำให้ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้ส่งออกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของโลกในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา (สมพร อิศวิลานนท์ และคณะ, 2552) อย่างไรก็ตาม เมื่อปี พ.ศ.2555 ที่ผ่านมามีประเทศไทยได้เริ่มสูญเสียตำแหน่งการเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกให้กับเวียดนาม เช่นนี้ ศักยภาพทางการแข่งขันในตลาดส่งออกข้าวของไทยจึงกำลังถูกท้าทายจากประเทศคู่แข่งหลักอย่างข้าวจากประเทศเวียดนามในปัจจุบันและอนาคต

สำหรับตลาดส่งออกข้าวจีนนั้น แม้ว่าที่ผ่านมาจีนจะมีได้เป็นตลาดส่งออกข้าวที่สำคัญของไทยดังเช่นประเทศคู่ค้าหลักซึ่งได้แก่ เบนิน อิรัก แอฟริกาใต้ หรือแคเมอรูน ก็ตาม แต่จีนก็เป็นประเทศที่มีสัดส่วนของการขยายตัวในผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติมากและเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี อันทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรจีนสูงขึ้นมาโดยตลอด ดังนั้น จีนจึงเป็นตลาดที่มีศักยภาพสำหรับข้าวคุณภาพสูงของไทยในอนาคต นอกจากนี้ จีนยังเป็นประเทศที่นำเข้าข้าวมากที่สุดในโลกในปี พ.ศ.2556 ที่ผ่านมา (USDA, 2014) รวมถึงเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของไทยในตลาดส่งออกสินค้าโดยรวม โดยมีมูลค่าส่งออกกว่า 824,600 ล้านบาทในปี พ.ศ.2556 (กระทรวงพาณิชย์, 2557) ด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลการทบทวนงานวิจัยสำคัญในอดีตพบว่า การศึกษาศักยภาพในการส่งออกข้าวของประเทศไทยในตลาดจีน โดยเปรียบเทียบกับคู่แข่งหลักในตลาดคือ ประเทศเวียดนาม ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ศึกษามาก่อน โดยส่วนมากเป็นการศึกษาในตลาดส่งออกข้าวสำคัญของไทยในปัจจุบัน เช่น งานวิจัยของอัทธ์ พิศาลวานิช และคณะ (2554) ที่ได้ศึกษาความอยู่รอดของข้าวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยการเปรียบเทียบศักยภาพการผลิต การค้า และนโยบายของข้าวไทยกับเวียดนามคู่แข่งหลักในตลาดอาเซียน หรืองานวิจัยของอรรพรรณ ศรีโสภณ และคณะ (2556) ซึ่งได้ศึกษาข้าวเหนียวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในเชิงมหภาค ด้านสถานการณ์การผลิต การเปลี่ยนแปลงอุปทาน และการส่งออกข้าวเหนียวในภูมิภาคอาเซียน เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาศักยภาพเชิงเปรียบเทียบการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีนในครั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพทางการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน

2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่กำหนดศักยภาพในการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน

การทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีต่างๆ ที่เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบศักยภาพทางการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีนครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์อันได้แก่ ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ประกอบด้วย ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Analysis: CMS) ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage)

เป็นแนวความคิดของเดวิด ริคาร์โด ซึ่งได้อธิบายว่า ประเทศที่ไม่มีมีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ในการผลิตสินค้าทุกอย่างกับประเทศอื่น ยังคงสามารถทำการค้าที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายได้ ประเทศที่ด้อยประสิทธิภาพควรผลิตและส่งออกเฉพาะสินค้าที่ประเทศตนมีความเสียเปรียบโดยสมบูรณ์น้อยกว่าถือได้ว่าสินค้านี้เป็นสินค้าที่ประเทศผลิตด้วยความได้เปรียบ โดยทฤษฎีนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและใช้อธิบายสาเหตุของธุรกิจการค้าระหว่างประเทศจนทุกวันนี้ สาระสำคัญของกฎการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (the law of comparative advantage) อธิบายว่า ถึงแม้ว่าประเทศหนึ่งจะมีความเสียเปรียบโดยสมบูรณ์ (absolute disadvantage) กว่าอีกประเทศหนึ่งในสินค้า 2 ชนิดก็ตามการค้าระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นได้โดยประเทศนั้นเลือกผลิตสินค้าที่ตนเสียเปรียบน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับสินค้าอีกชนิดหนึ่ง และประเทศที่มีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ของสินค้าทั้ง 2 ชนิด ก็จะเลือกผลิตที่ตนได้เปรียบมากที่สุดเมื่อเทียบกับอีกชนิดหนึ่ง สำหรับประเทศที่มีความสามารถในการผลิตต่ำไม่ควรหยุดผลิตสินค้าทุกชนิดเพราะแรงงานมีประสิทธิภาพในการทำงานต่ำมากในทุก ๆ ทาง แต่ควรหยุดผลิตสิ่งที่แรงงานมีความสามารถในการผลิตต่ำที่สุด (Paul A. Samuelson, 1983)

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) เป็นเครื่องมือในการศึกษาศักยภาพการแข่งขันด้านการส่งออกในตลาดโลกของสินค้าแต่ละชนิด โดยการเปรียบเทียบค่า RCA ของสินค้าในแต่ละชนิดประเภทเดียวกันกับกลุ่มประเทศที่ศึกษา ทั้งนี้ในการคำนวณค่า RCA จะให้ความสำคัญกับการส่งออกสินค้าของประเทศเปรียบเทียบกับ การส่งออกสินค้าเดียวกันในประเทศที่ต้องการศึกษาแทนการศึกษาต้นทุนการผลิตสินค้าโดยเปรียบเทียบระหว่างประเทศ เนื่องจากการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตโดยเปรียบเทียบระหว่างประเทศ

นั้นเป็นเรื่องยาก เพราะว่าปัจจัยการผลิตและการบวนการผลิตที่ซับซ้อนของแต่ละประเทศ ซึ่งหากว่าในแต่ละประเทศไม่มีการจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบและมีความเป็นมาตรฐานเดียวกันแล้วก็มีอาจจะนำข้อมูลดังกล่าวมาทำการเปรียบเทียบต้นทุนของสินค้าแต่ละประเทศในแต่ละประเทศได้ การที่สัดส่วนการส่งออกสินค้าชนิดหนึ่งของประเทศสูงกว่าเมื่อเทียบกับสัดส่วนการส่งออกของสินค้าชนิดเดียวกันในกลุ่มประเทศที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วประเทศดังกล่าวมีความสามารถในการแข่งขันในสินค้าชนิดนั้นในกลุ่มประเทศที่ศึกษาถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศที่ศึกษาจะมีมาตรการด้านภาษีสำหรับป้องกันสินค้าภายในประเทศหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น การที่สัดส่วนการส่งออกสูง แสดงให้เห็นว่าประเทศดังกล่าวมีต้นทุนการผลิตที่สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ ทำให้สามารถส่งออกได้ในสัดส่วนที่ค่อนข้างมาก

2) การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Analysis: CMS) เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึง ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อศักยภาพในการส่งออกของประเทศในสินค้าส่งออกรายการหนึ่งๆ ซึ่งจะแยกพิจารณาเป็นปัจจัยใน 3 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านตลาด (Growth or Market effects) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ (Commodity effects) และปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness effects) ดังนั้น การที่ประเทศจะสามารถรักษาสัดส่วนแบ่งตลาดของตนในตลาดโลกได้ (ให้มีส่วนแบ่งตลาดคงที่) จะขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งสามนี้ โดยปัจจัยทางด้านตลาด หมายถึง การขยายตัวของการส่งออกสินค้าอันเนื่องมาจากการขยายตัวของตลาดนำเข้าสินค้า เช่น การที่เศรษฐกิจจีนมีการขยายตัวย่อมทำให้เกิดการขยายตัวของตลาดนำเข้าสินค้านั้นๆด้วย เป็นต้น ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ เป็นการขยายตัวของการส่งออกสินค้าที่มีสาเหตุมาจากความต้องการผลิตภัณฑ์นั้นเพิ่มขึ้น (นอกเหนือจากการที่ตลาดโดยรวมมีการขยายตัว) เช่น การที่ผู้บริโภคในตลาดหันมาให้ความสำคัญกับข้าวคุณภาพสูงมากขึ้น ทำให้ความต้องการข้าวคุณภาพ เช่น ข้าวหอมมะลิมีการขยายตัวตามไปด้วย เป็นต้น และปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขัน หมายถึง การขยายตัวของการส่งออกอันเนื่องมาจากการที่ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้นซึ่งอาจจะมาจากปัจจัยภายใน เช่น การเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพในการผลิต (Efficiency improvement) ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำลง ผู้ประกอบการสามารถขายสินค้าได้ในราคาที่ต่ำลง ทำให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น หรืออาจจะมาจากปัจจัยภายนอก เช่น การอ่อนค่าของเงินสกุลภายในประเทศ ทำให้ผู้ประกอบการมีขีดความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้น เป็นต้น

การทบทวนงานวิจัยในอดีต

สำหรับงานวิจัยในอดีตที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับศักยภาพในการแข่งขันของข้าวไทยและเวียดนามในช่วงที่ผ่านมา ก็เช่น งานวิจัยของ มานะสิริ เชาวกุล และคณะ (2554) ที่ได้ศึกษาการทบทวนโครงสร้างตลาดข้าวของประเทศไทย โดยอาศัยแบบจำลองโครงสร้างตลาด พฤติกรรมตลาด และผลการดำเนินงานของตลาด (Market Structure, Conduct and Performance: SCP Model)

เป็นเครื่องมือหลักในการศึกษาครั้งนี้ นอกจากนี้ ยังได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพการแข่งขันส่งออกข้าวของประเทศไทย โดยใช้แบบจำลองส่วนแบ่งการตลาดคงที่ (Constant Market Share: CMS Model) และศึกษาประสิทธิภาพด้านราคาของตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าของประเทศไทยด้วย โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างตลาดในประเทศระดับส่งออกยังคงเป็นโครงสร้างตลาดแบบผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) ที่มีอำนาจในการขึ้นราคาค่าข้าวในประเทศ ส่วนการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในศักยภาพการส่งออกข้าวของประเทศไทยด้วยแบบจำลองส่วนแบ่งการตลาดคงที่นั้น พบว่า ความสามารถในการแข่งขันที่แท้จริงของข้าวส่งออกของประเทศไทยลดลงอย่างมาก มูลค่าการส่งออกข้าวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่มากพอที่จะรักษาส่วนแบ่งการตลาดให้เท่าเดิมในช่วงปี พ.ศ. 2537-2552 ทั้งข้าวขาวและปลายข้าว เพราะระดับราคาข้าวส่งออกที่สูงขึ้นจากการดำเนินนโยบายราคารายได้โครงการจำนำของภาครัฐ และจากความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงเนื่องจากต้นทุนการผลิตรวมสูงขึ้นมากทั้งต้นทุนปุ๋ยเคมี สารเคมีเกษตร และค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงให้ข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพในการส่งออก ด้วยการยกเลิกโครงการจำนำข้าวแบบเข้มข้น และการลดต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะใน 3 รายการของปัจจัยการผลิต คือ ปุ๋ย สารเคมีเกษตร และเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างจริงจัง การสนับสนุนงบประมาณและเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่ให้กับชุมชน การลดการใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์ข้าวต่อไร่ ด้วยการเพิ่มปริมาณเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีและเพิ่มงบประมาณการวิจัยและพัฒนาด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว

นอกจากนี้ งานวิจัยในช่วงเวลาเดียวกันของของ อัทธ์ พิศาลวานิช และคณะ (2554) ก็ได้ศึกษาความอยู่รอดของข้าวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยการเปรียบเทียบศักยภาพการผลิต การค้า และนโยบายของข้าวไทยกับเวียดนามคู่แข่งหลักในตลาดอาเซียน รวมถึงการศึกษาผลกระทบที่มีต่อรายได้ การใช้ปัจจัยการผลิต การใช้ที่ดินของชาวนาไทย และการนำเสนอข้อเท็จจริงจากผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อความอยู่รอดของข้าวไทย ซึ่งในส่วนของการศึกษาสถานะตลาดในปัจจุบันของข้าวไทยเปรียบเทียบกับคู่แข่งหลักคือ เวียดนามได้อาศัยแบบจำลอง BCG Model (The Boston Consulting Group Model) ในการวิเคราะห์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยสูญเสียส่วนแบ่งตลาดในข้าวขาวให้แก่เวียดนาม ยกเว้นข้าวหอมที่ยังครองส่วนแบ่งตลาดไว้ได้เนื่องจากเวียดนามยังผลิตได้น้อย สำหรับสาเหตุของการสูญเสียศักยภาพในการแข่งขันของข้าวไทยนั้น คณะผู้วิจัยอาศัยแบบจำลอง Diamond Model มาทำการวิเคราะห์ศักยภาพข้าวไทยกับเวียดนามในภาพรวมและพบว่า ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายการค้าข้าวของเวียดนามนั้น ดำเนินการโดยรัฐบาลเป็นหลัก กล่าวคือ รัฐบาลเวียดนามมอบหมายให้สมาคมอาหารเวียดนาม (Vietnam Food Association: VFA) เป็นผู้กำหนดราคาส่งออกขั้นต่ำ (Minimum Export Price: MEP) ที่ผู้ส่งออกจะทำสัญญาซื้อขายกับต่างประเทศ ทำให้ราคาส่งออกข้าวของเวียดนามมีราคาถูกและผู้ส่งออกข้าวเกือบทั้งหมดจะเป็นสมาชิกของ VFA นอกจากนี้ ยังมีการทำตลาดข้าวแบบทีมเดียว โดยรัฐบาลเป็นผู้นำในการหาตลาด การส่งออกข้าวของเวียดนามจึงมีปริมาณและมูลค่าการค้า

สูง อีกทั้งรัฐบาลเวียดนามยังจัดสรรเงินงบประมาณจำนวนมากในการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในบริเวณแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญให้เป็นแหล่งปลูกข้าวเพื่อการส่งออก อันได้แก่ บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงและปากแม่น้ำแดงด้วย แม้ว่าปัจจุบันไทยจะมีศักยภาพมากกว่าทั้งด้านพันธุ์ข้าว คุณภาพข้าว ความชำนาญของชาวนา โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยีการสีข้าว และการขนส่งก็ตาม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้รัฐบาลดำเนินการเสริมศักยภาพข้าวไทยทั้งระบบทั้งด้านการลดต้นทุนผลผลิตด้วยการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง การพัฒนาพันธุ์ข้าวให้เพาะปลูกได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น การบริหารจัดการรายได้ชาวนาอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการตลาดด้วยการเพิ่มช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านข้าวของประเทศในอาเซียน การทำตลาดเพื่อการส่งออกทั้งในตลาดเดิมและหาตลาดใหม่ ส่งเสริมพันธุ์ข้าวให้ตรงกับความต้องการของตลาด ชูจุดเด่นเอกลักษณ์ข้าวไทย รวมถึงตั้งศูนย์แสดงสินค้าถาวรของข้าวไทยในประเทศสมาชิกอาเซียน เป็นต้น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการรวมตัวของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งระบบตั้งแต่ชาวนา โรงสีข้าว จนถึงผู้ส่งออก โดยจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นดูแลข้าวไทยทั้งระบบเพื่อให้การดำเนินงานในทุกส่วนสอดคล้องกัน

วิธีการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลประเภททุติยภูมิอนุกรมเวลาในเรื่องการส่งออกข้าวไทยและเวียดนาม ซึ่งได้จากแหล่งต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้แก่ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย General Statistics Office of Vietnam National Bureau of Statistics of China และ U.S. Department of Agriculture

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยอาศัยการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน โดยใช้ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และการศึกษาปัจจัยที่กำหนดศักยภาพในการส่งออกข้าวของไทยและเวียดนามในตลาดจีน ใช้การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Analysis: CMS) กับข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมได้ ดังมีรายละเอียดของวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ละส่วน ดังนี้

1) การเปรียบเทียบค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ หรือ RCA มีสูตรคำนวณ ดังนี้ (Balassa, 1989)

$$RCA_{ijk} = \frac{X_{ijk} / X_{ij}}{X_{wjk} / X_{wj}}$$

โดยที่

RCA_{ijk} = ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้า k ของประเทศ i ไปประเทศ j

X_{ijk} = มูลค่าการส่งออกสินค้า k ของประเทศ i ไปประเทศ j (หน่วย: เหรียญสหรัฐฯ)

X_{ij} = มูลค่าการส่งออกสินค้าทั้งหมดของประเทศ i ไปประเทศ j (หน่วย: เหรียญสหรัฐฯ)

X_{wjk} = มูลค่าการส่งออกสินค้า k ของโลก (w) ไปประเทศ j (หน่วย: เหรียญสหรัฐฯ)

X_{wj} = มูลค่าการส่งออกสินค้าของโลก (w) ทั้งหมดไปประเทศ j (หน่วย: เหรียญสหรัฐฯ)

วิธีการสรุปผลการวิเคราะห์

$RCA_{ijk} > 1$ แสดงว่าประเทศ i อยู่ในสถานะที่ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้า k ในตลาด j

$RCA_{ijk} < 1$ แสดงว่าประเทศ i อยู่ในสถานะที่เสียเปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้า k ในตลาด j

$RCA_{ijk} = 1$ แสดงว่าประเทศ i อยู่ในสถานะที่ไม่ได้เปรียบและไม่เสียเปรียบในการส่งออกสินค้า k ในตลาด j

2) การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ สามารถคำนวณได้ ดังนี้ (Ichikawa, 1996)

$$X_t - X_0 = mX_0 + \text{SUM} [(m_i - m)X_{i0}] + \text{SUM} [X_{it} - X_{i0} - m_iX_{i0}]$$

โดยที่

X_t คือ มูลค่าการนำเข้ารวมของเงินจากประเทศไทย / เวียดนาม ในปี t

X_0 คือ มูลค่าการนำเข้ารวมของเงินจากประเทศไทย / เวียดนาม ในปี 0

m คือ อัตราการเจริญเติบโตของการนำเข้าทั้งหมดของเงินระหว่างปีที่ 0 ถึงปีที่ t

m_i คือ อัตราการเจริญเติบโตของการนำเข้าสินค้า i ของเงินระหว่างปีที่ 0 ถึงปีที่ t

X_{it} คือ มูลค่าการนำเข้าสินค้า i ของเงินจากประเทศไทย/เวียดนาม ในปีที่ t

X_{i0} คือ มูลค่าการนำเข้าสินค้า i ของเงินจากประเทศไทย/เวียดนาม ในปีที่ 0

ดังนั้น

mX_0 หมายถึง Growth Effect

$\text{SUM} [(m_i - m)X_{i0}]$ หมายถึง Commodity Effect

$\text{SUM} [X_{it} - X_{i0} - m_iX_{i0}]$ หมายถึง Competitiveness Effect

ผลการวิจัย

ในภาพรวมมูลค่าและส่วนแบ่งตลาดการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยและเวียดนามไปยังประเทศจีนในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาระหว่างปี พ.ศ.2553-2557 นั้นพบว่า

ประเทศเวียดนามมีมูลค่าและส่วนแบ่งตลาดส่งออกข้าวโดยรวมในตลาดจีนมากกว่าประเทศไทย กล่าวคือ ประเทศเวียดนามมีการส่งออกข้าวไปยังประเทศจีนคิดเป็นมูลค่าส่งออกเฉลี่ย 581.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐ มีส่วนแบ่งตลาดเฉลี่ยร้อยละ 34.98 ในขณะที่มูลค่าส่งออกข้าวเฉลี่ยของประเทศไทยเท่ากับ 249.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยมีส่วนแบ่งตลาดเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 20.79 นอกจากนี้ หากพิจารณาแนวโน้มที่ผ่านมาแล้วก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แม้ว่ามูลค่าการส่งออกข้าวของประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นจาก 222.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ.2553 เป็น 384.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2557 แต่ในด้านส่วนแบ่งตลาดกลับลดลงจากร้อยละ 33.06 ในปี พ.ศ.2553 เหลือร้อยละ 20.04 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศเวียดนามที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดทั้งในแง่มูลค่าส่งออกและส่วนแบ่งตลาด โดยมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นจาก 54.64 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ.2553 เป็น 891.19 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ.2557 และส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.11 ในปี พ.ศ.2553 เป็นร้อยละ 46.44 ในปี พ.ศ.2557 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 มูลค่าและส่วนแบ่งตลาดการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยและเวียดนามไปยังประเทศจีน ระหว่างปี พ.ศ.2553-2557

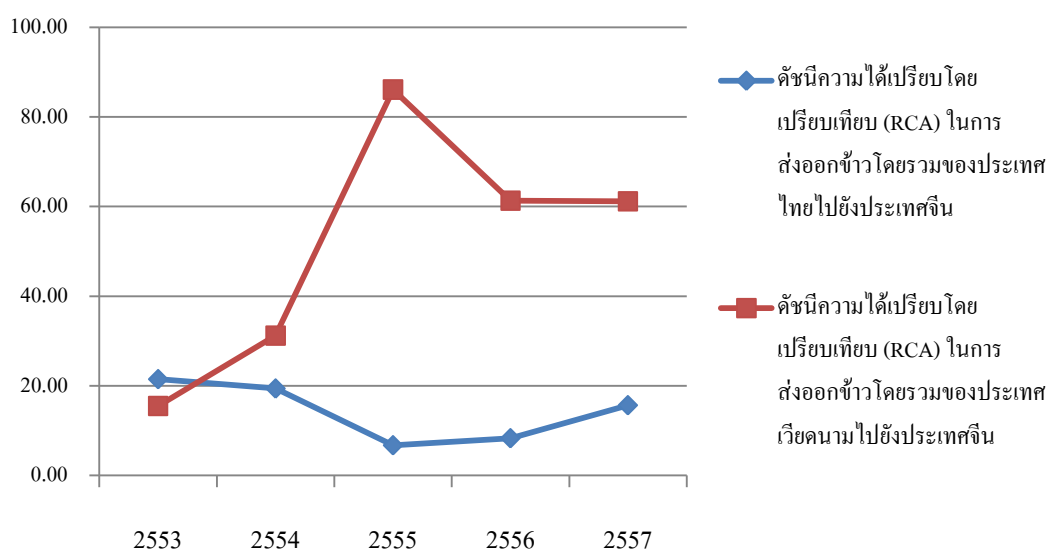
ปี พ.ศ.	ประเทศไทย		ประเทศเวียดนาม	
	มูลค่า (ล้านเหรียญสหรัฐ)	ส่วนแบ่งตลาด (ร้อยละ)	มูลค่า (ล้านเหรียญสหรัฐ)	ส่วนแบ่งตลาด (ร้อยละ)
2553	222.8	33.06	54.64	8.11
2554	235.7	29.25	160.69	19.94
2555	152.6	9.97	898.43	58.70
2556	251.1	11.61	901.86	41.71
2557	384.5	20.04	891.19	46.44
เฉลี่ย	249.3	20.79	581.4	34.98

ที่มา: ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ (2558) General Statistics Office of Vietnam (2015) และ National Bureau of Statistics of China (2015)

ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบของการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน

ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ที่ผู้วิจัยคำนวณขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันระหว่างปี พ.ศ.2553-2557 ดังภาพที่ 1 พบว่า ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยและเวียดนามไปยังประเทศจีนมีค่ามากกว่า 1 แสดงว่าทั้งประเทศไทยและเวียดนามอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดจีน

แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยเปรียบเทียบข้อมูลนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 เป็นต้นมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประเทศเวียดนามมีค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบสูงกว่าประเทศไทยมากในทุกปีตั้งแต่ปี พ.ศ.2554-2557 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ.2555 ซึ่งเป็นช่วงที่ราคาข้าวส่งออกที่มีการแข่งขันสูงอย่างเช่น ข้าวขาวส่งออกของไทยสูงกว่าเวียดนามมาก ก็ได้ทำให้ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของประเทศไทยมีค่าลดลง ในขณะที่ประเทศเวียดนามมีค่าดัชนีดังกล่าวสูงขึ้นเป็นอย่างมาก ดังนั้น ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวโดยรวมไปยังประเทศจีนของประเทศไทยมีมากกว่าประเทศเวียดนามตลอดระยะเวลาสี่ปีที่ผ่านมา

ภาพที่ 1 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (RCA) ในการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยและเวียดนามไปยังประเทศจีน ระหว่างปี พ.ศ.2553-2557

ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย

ปัจจัยที่กำหนดศักยภาพในการส่งออกข้าวของประเทศไทยและเวียดนามในตลาดจีน

จากผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 2 พบว่า ในด้านปัจจัยการขยายตัวของตลาดและความต้องการผลิตภัณฑ์นั้นจะเห็นได้ว่า มูลค่าส่งออกทั้งของประเทศไทยและเวียดนามในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาได้รับอานิสงส์จากการขยายตัวของความต้องการผลิตภัณฑ์มากกว่าการขยายตัวของตลาดสินค้านำเข้าทั้งหมด ซึ่งมีนัยสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าความต้องการบริโภคข้าวของชาวจีนจากประเทศไทยและเวียดนามที่ผ่านมา เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นของมูลค่าการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศทั้งสองมากกว่าการเติบโตของตลาด ซึ่งผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้สอดคล้องกับข้อมูลอัตราการขยายตัวของการนำเข้าสินค้าทั้งหมดและการนำเข้าข้าวโดยรวมของประเทศจีนในช่วงเวลาเดียวกัน ดังแสดงในภาพที่ 2 ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่า อัตราการขยายตัวของการนำเข้าข้าว

โดยรวมของจีนสูงกว่าการขยายตัวของตลาดนำเข้าทั้งหมด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 34.89 และ 9.26 ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ.2555 ที่การนำเข้าข้าวโดยรวมมีการขยายตัวมากที่สุด ซึ่งสวนทางกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดสินค้านำเข้าทั้งหมดที่ปรับตัวลดลงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

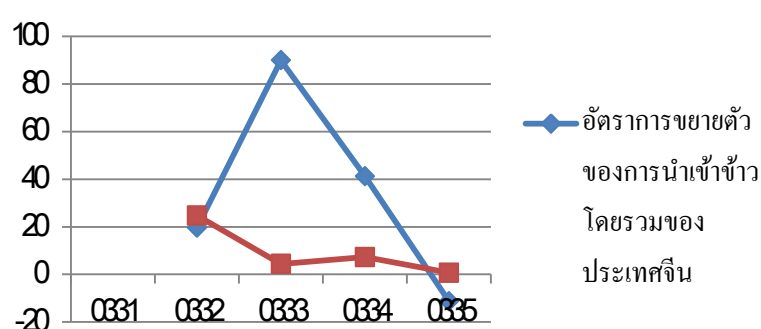
ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยและเวียดนามไปยังประเทศจีนระหว่างปี พ.ศ.2553-2557 ด้วยวิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่

หน่วย: ล้านเหรียญสหรัฐ

ปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการส่งออกข้าวโดยรวม				
ประเทศผู้ส่งออก	$X_{ijk} - X_{ijk}^0$	Growth Effect	Commodity Effect	Competitiveness Effect
ประเทศไทย	161.70	2,063.13	5,710.36	-7,611.79
เวียดนาม	836.55	505.97	1,400.42	-1,069.84

$X_{ijk} - X_{ijk}^0$ หมายถึง ส่วนแบ่งตลาดหรือมูลค่า (ล้านเหรียญสหรัฐ) การส่งออกข้าวโดยรวมไปยังประเทศจีน ของประเทศไทย / เวียดนามระหว่างปีพ.ศ.2553-2557

ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย

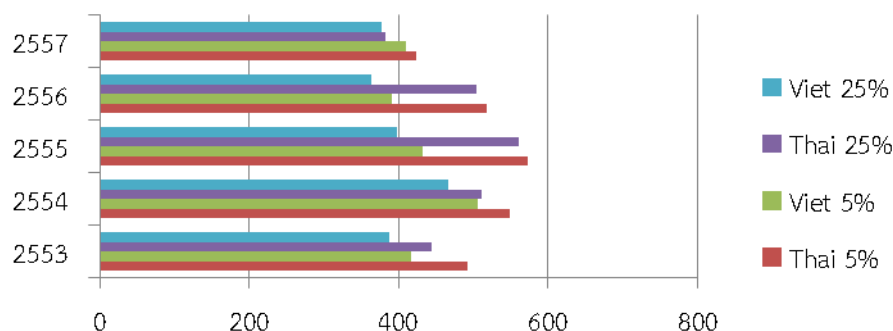

ภาพที่ 2 อัตราการขยายตัว (ร้อยละ) ของการนำเข้าสินค้าทั้งหมดและการนำเข้าข้าวโดยรวมของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2554-2557

ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยเปรียบเทียบพบว่า ประเทศไทยได้รับประโยชน์มากกว่าประเทศเวียดนามในทั้งสองด้าน กล่าวคือ ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเติบโตของตลาดนำเข้าสินค้าคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2,063.13 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และการขยายตัวของความต้องการข้าวจากประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นมากกว่า โดยคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5,710.36 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในขณะที่ประเทศเวียดนามได้รับประโยชน์จากการเติบโตของตลาดเฉลี่ยเท่ากับ 505.97 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และความต้องการข้าวที่เพิ่มขึ้นเท่ากับ 1,400.42 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ทั้งนี้มูลค่าที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว ส่วนหนึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่ผู้บริโภคชาวจีนส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา ได้หันมาให้ความสำคัญกับการบริโภคข้าวที่มีคุณภาพสูงและราคาแพงมากขึ้น ทำให้ความต้องการข้าวคุณภาพ เช่น ข้าวหอมมะลิของไทยมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น มีการนำเข้าข้าวไทยมาวางจำหน่ายในตลาดจีนซึ่งกว่าครึ่งเป็นข้าวหอมมะลิที่มีชื่อเสียง (Tang Zhimin & Orrasa Rattana-amornpirom, 2015) ดังนั้น จึงทำให้มูลค่าการส่งออกในส่วนนี้ของประเทศไทยมากกว่าเวียดนาม

แต่หากพิจารณาที่ปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness effect) แล้ว จะเห็นได้ว่า มูลค่าส่งออกของประเทศไทยที่ได้รับประโยชน์จากส่วนนี้ได้ลดลงเป็นอย่างมากในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา โดยการขยายตัวของมูลค่าส่งออกข้าวอันเนื่องมาจากความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยได้ลดลงคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยถึง 7,611.79 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในขณะที่ประเทศเวียดนามก็ลดลงเช่นกันแต่น้อยกว่าเพียง 1,069.84 ล้านดอลลาร์สหรัฐเท่านั้น ซึ่งปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยที่ลดลงนี้เอง ได้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มูลค่าส่วนแบ่งตลาดข้าวส่งออกของไทยในตลาดจีน มีการขยายตัวต่ำกว่าประเทศเวียดนามในช่วงที่พิจารณาระหว่างปี พ.ศ.2553 และปี พ.ศ.2557 โดยมีมูลค่าเท่ากับ 161.7 และ 836.55 ล้านดอลลาร์สหรัฐตามลำดับ ทั้งๆที่ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการเติบโตของตลาดและการขยายตัวของความต้องการข้าวมากกว่าประเทศเวียดนาม ทั้งนี้สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความสามารถในการแข่งขันข้าวส่งออกโดยรวมของประเทศไทยลดลงก็คือ การที่ราคาข้าวส่งออกสำคัญที่มีการแข่งขันสูงกับเวียดนามโดยตรงในตลาดจีน อันได้แก่ ข้าวขาวทุกชนิดของประเทศไทยมีราคาสูงกว่าประเทศเวียดนามตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา (ไม่นับรวมข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพสูง บริโภคเฉพาะกลุ่ม และมีราคาแพงอยู่แล้ว) ดังแสดงในภาพที่ 3 โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2555 แม้ว่าปริมาณการนำเข้าข้าวโดยรวมในตลาดจีนจะมีการขยายตัวมากที่สุดก็ตาม แต่ราคาข้าวขาวส่งออกทุกชนิดของประเทศไทยก็ได้ปรับตัวเพิ่มขึ้นมากที่สุดเช่นเดียวกัน ซึ่งการปรับเพิ่มของราคาส่งออกของข้าวไทยดังกล่าว ประกอบกับการที่ราคาส่งออกข้าวไทยที่สูงกว่าเวียดนามอยู่แล้ว ก็ได้บั่นทอนความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทย ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทยในตลาดจีนช่วงที่ผ่านมามากที่สุด

ภาพที่ 3 ราคาข้าวขาวส่งออก (White broken rice) เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและเวียดนาม ระหว่างปี พ.ศ.2553-2557 (หน่วย: เหรียญสหรัฐต่อดัน, FOB)

ที่มา: รวบรวมโดยสมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย (2558)

สรุปผลและอภิปราย

ผลการวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่า ศักยภาพเชิงเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวโดยรวมไปยังตลาดจีนของประเทศไทยนั้นน้อยกว่าประเทศเวียดนามในช่วงระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของตลาดอื่นๆในอดีต เช่น งานวิจัยของ อัทธ์ พิศาลวานิช และคณะ (2554) ที่พบว่า ประเทศไทยสูญเสียศักยภาพในการแข่งขันข้าวส่งออกให้กับประเทศเวียดนามในตลาดอาเซียน เป็นต้น โดยสาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยที่ไม่สนับสนุนต่อการเพิ่มมูลค่าส่งออกข้าวโดยรวมของประเทศไทย โดยเฉพาะในตลาดจีนนั้นถือว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการส่งออกในช่วงห้าปีที่ผ่านมามากที่สุด ในขณะที่ตลาดจีนมีความต้องการผลิตภัณฑ์จากประเทศเวียดนามมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มูลค่าส่งออกข้าวของเวียดนามไปยังตลาดจีนปรับตัวเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในช่วงห้าปีที่ผ่านมา

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (24 ธันวาคม 2558). รายงานมูลค่าการส่งออก การนำเข้า และดุลการค้าของไทย, สืบค้นจาก

http://www.ops3.moc.go.th/infor/db_sql/gp_main_trade.asp

กระทรวงพาณิชย์. (19 กรกฎาคม 2557). ตลาดส่งออกสำคัญของไทย ปี พ.ศ.2556, สืบค้นจาก

<http://www2.ops3.moc.go.th/>

มาณะสิริ เชาวกุล และคณะ. (2554). การทบทวนโครงสร้างตลาดข้าวของประเทศไทย.(รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์): สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สมพร อิศวิลานนท์ และคณะ. (2552). ความเป็นพลวัตของเศรษฐกิจการผลิตของข้าวไทยและการมองไปข้างหน้า.(รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์): สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. (24 ธันวาคม 2558). ราคาข้าวขาส่งออกประเทศไทยและเวียดนามปี พ.ศ.2553-2557, สืบค้นจาก <http://www.thairiceexporters.or.th/Frameset-information.htm>
- อรรธรณ ศรีโสมพันธ์ และคณะ. (2556). ข้าวเหนียวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์): สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อัทธ์ พิศาลวานิช และคณะ. (2554). ความอยู่รอดของข้าวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์): สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Balassa, Bela. (1989). **Comparative Advantage, Trade Policy, and Economic Development**. New York: New York University Press.
- General Statistics Office of Vietnam. (2015, December 24). **Exports of goods by country group, country and territory**, Retrieved from https://www.gso.gov.vn/default_en.aspx?tabid=780
- Ichikawa. (2014, July 17). **Constant-Market Share Analysis and Open Regionalism**, Retrieved from http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Apec/pdf/1996_03.pdf.
- National Bureau of Statistics of China. (2015, December 24). **11-6 Value of Imports and Exports by Country (Region) of Origin/Destination**, Retrieved from <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2014/indexeh.htm>
- Paul A.Samuelson. (1983). **Foundations of Economic Analysis**.
- Tang Zhimin & Orrasa Rattana-amornpirom. (2015). **Understand the Culture of New Chinese Consumers: The Case of Thai Jasmine Rice in China**. Retrieved from http://intercollege.pim.ac.th/uploads/content/2015/05/o_19lnunsi75mq1bfglaemltlr1241d.pdf
- USDA (U.S. Department of Agriculture). (2014, July 17). **World Rice Trade**, Retrieved from <http://www.thairiceexporters.or.th/world%20rice%20trade.htm>